

School in Dialoog

Mogelijkheden voor dialoog in het onderwijs

Inleiding

Wij helpen scholen een plek te worden waar ruimte en tijd is om naar elkaar te luisteren, waar leerkrachten open en ontvankelijk zijn om met vertrouwen, aandacht en geduld te luisteren naar zichzelf en de ander.

Om met elkaar te reflecteren op wat zij ervaren en geleerd hebben. Een plek waar leerkrachten en leerlingen met elkaar in gesprek kunnen over wat hen werkelijk bezielt en hoe zij samen optimaal tot ontwikkeling komen. Een plek waar iedereen gepassioneerd en geïnspireerd met elkaar kan samenleven en leren.

Wat is dialoog?

Allereerst een korte toelichting over hoe wij naar dialoog kijken. Dialoog is voor ons:

Gezamenlijk een vraag onderzoeken door aandachtig te luisteren, ervaringen te delen en te reflecteren op de inzichten.

Het bijzondere van dialoog is dat het twee belangrijke processen tegelijkertijd tussen mensen mogelijk maakt:

- Gezamenlijk denken en voelen
- Je met elkaar verbinden, een relatie met elkaar aangaan met respect voor verschillen.

Dat is een krachtige combinatie die op veel momenten in het onderwijs van onschatbare waarde kan zijn. Naast het samen denken, dromen en concreet maken, brengen dialogische gesprekken op eenvoudige maar zorgvuldige wijze de verbinding en menselijkheid in relaties tot stand en creëert zo ruimte voor diversiteit.

Er zijn verschillende dialoogmethodieken, waarbij verschillende gespreksregels en afspraken gelden, zoals de Talking Circle methode, het Socratisch gesprek en Appreciative Inquiry (AI). Wat ze gemeen hebben zijn de zeven basisprincipes die uit ons onderzoek naar voren zijn gekomen: gelijkwaardigheid, onderzoeken, aandachtig luisteren, je uitspreken, zijn met wat er is, oordeel uitstellen en vertragen en verstillen.

Bij het kennismaken met dialoog en ervaren wat dat van je vraagt, gaan wij uit van deze zeven basisprincipes. Zij vormen ook de basis van onze trainingen dialoog begeleiden en de leerweg dialogische grondhouding.

Wat kan dialoog op een school betekenen?

Wij geloven in de kracht van de onderwijsprofessional en dat geïnspireerde, bevlogen leerkrachten, geïnspireerde en bevlogen leerlingen voortbrengen. Dit betekent dat er in scholen ruimte voor het

welbevinden van de leerkrachten en andere professionals nodig is. Dat er steeds oplaadmomenten zijn die inspiratie en saamhorigheid bieden, zodat passie voor het leren, voor leerlingen en voor het vak kan stromen. Hierdoor blijft een school doordrongen van passie en welbevinden.

We benadrukken dit omdat na decennia van toetsen en meten en aandacht voor de cognitieve ontwikkeling, het tijd is voor een andere koers. Een koers waarin de leerkracht weer ruimte ervaart om vanuit de eigen persoon en professionaliteit het goede te doen. En dat het meten en de cijfers in dienst daarvan staan. Een koers waarin waarden als vertrouwen, verbinding en ruimte voor ontplooiing centraal staan, zowel voor de professionals als voor het kind.

Dialogoog is een middel bij uitstek om dat te realiseren. Met behulp van dialogische gesprekken en actieve werkvormen kun je op school gezamenlijk onderzoeken waarom de professional doet wat hij doet en hoe essentieel het is om precies dat te doen wat bij j ou past. Dialogoog biedt mogelijkheden om de aandacht voor jezelf en elkaar terug te brengen in het onderwijs. Samen onderzoek je wat energie genereert en waarom de dingen goed gaan in je klas en in de school. Hierdoor neemt het zelfvertrouwen en de motivatie toe en wordt de verbinding met elkaar en met de kinderen vergroot.

Zo wordt de school een plek waar leerkrachten en kinderen kunnen opladen en waar ruimte is voor onderlinge verschillen en waar mensen vreedzaam met elkaar samenleven.

Hoe ziet dialogoog op een school er concreet uit?

Dialogoog ervaren

Allereerst is het van belang dat ieder lid van de schoolgemeenschap ervaart wat dialogoog is. Dit betekent dat daar waar het past in de omgang met elkaar en in het lesprogramma dialogische gesprekken worden gevoerd. Voorbeelden van mogelijkheden voor dialogoog ervaren:

In dialogoog vergroten **leerkrachten en ondersteuners** de mogelijkheden om:

- Inzicht te krijgen in de vorderingen, leerstijlen en motivatie van leerlingen → maatwerk, persoonlijke leerlijnen.
- Een dialogische/onderzoekende houding voor te doen aan de leerlingen → voorbeeldgedrag.
- Inzicht te krijgen in de eigen (onbewuste) bekwaamheden en verbeterkansen → zelfreflectie en loopbaanontwikkeling.
- Inzicht te krijgen in de diversiteit van de schoolgemeenschap: de kennis, ervaring, werkwijze en visie van collega's → waardering voor verschillen, samenwerking, teambuilding.
- Goede gesprekken te voeren met leerlingen en ouders → mentoring/ coaching, oudergesprekken, themaverdieping met ouders (puberteit, mediawijsheid)
- De schoolgemeenschap als geheel te ontwikkelen → visieontwikkeling, plannen maken, onderzoek naar rol van dialogoog in de schoolgemeenschap.

In dialogoog vergroten **leerlingen** de mogelijkheden om:

- Inzicht te krijgen in eigen perspectief en potentie → zelfreflectie, kwalificatie, loopbaanontwikkeling.
- Waarden verder te ontwikkelen → wat vind ik belangrijk, waarom doe ik iets wel/niet, flexibiliteit, je uitspreken
- Het omgaan met de ander verder te ontwikkelen (leerlingen, leerkrachten, ouders, medeburgers) → een gesprek aangaan, vriendschap, begrip, waardering voor verschillen, samenwerking, peer-mediation, lastige gesprekken met je ouders.

- Na te denken en uit te wisselen over maatschappelijke ontwikkelingen → burgerschap, mediawijsheid, omgaan met stress.

Dialogoog leren als vaardigheid

Na het ervaren van een dialoog, is het zinvol en nuttig om iedereen op zijn eigen niveau bewust te maken van hoe dialoog werkt. Dat het een essentiële vaardigheid is voor goede communicatie, wederzijds begrip en samenwerking. Dat iedereen het verschil leert kennen tussen elkaar willen overtuigen en tegenover elkaar staan (debat en discussie) en samen onderzoeken door te luisteren en vragen te stellen (dialoog).

Meer concreet draagt dialoog als vaardigheid bij aan het volgende:

- Het stimuleert het reflecteren; dat je je afvraagt wat wel en niet werkt en wat dat betekent voor hoe je iets de volgende keer aanpakt.
- Als er meer nadruk is op het uitwisselen van persoonlijke ervaringen in plaats van meningen en abstracties, leren mensen elkaar beter kennen, ontstaan er meer verbinding en een vrediger schoolklimaat.
- Er ontstaat meer ruimte in de school voor gelijkwaardigheid, een van de basisprincipes van dialoog. Zowel in de relatie tussen leerkracht en leerlingen als tussen leerlingen en leerkrachten onderling.
- Meer tijd en aandacht hebben voor dialogische gesprekken tussen leerkrachten en leerlingen zorgt dat er meer ruimte ontstaat voor vragen en ideeën van leerlingen.
- Door met elkaar in dialoog te gaan over vraagstukken van de schoolgemeenschap (bijvoorbeeld leren van de Covid-19-crisis), benut je de diversiteit (kennis, ervaring, wijsheid) in de school en stimuleer je onderwijsontwikkeling/ -vernieuwing.
- In dialoog is er vaak aandacht voor wat in de toekomst mogelijk is en daarmee breng je die gewenste toekomst al een stap dichterbij. Het is vaak een energie generend proces.
- In het huidige onderwijs ligt de nadruk soms meer op individuele opdrachten en presentaties. Dialoog is een middel voor gezamenlijk onderzoek van maatschappelijke en persoonlijke kwesties.
- Er gaat veel aandacht naar presenteren en debatteren, dus: een mening vormen en uiten en vaak minder naar het proces daarvoor: hoe kom je tot een onderbouwde mening, wat leer je van verschillende perspectieven, wat leer je van ervaringen?
- Leerlingen uitnodigen en uitdagen om onderzoekende vragen te stellen.
- Bij dialoog komen diverse taalvaardigheden samen: luisteren, vragen stellen, formuleren, samenvatten, spreken.
- Burgerschap gaat over hoe wij goed met elkaar kunnen samenleven. Dialoog is onmisbaar in het overbruggen van de groeiende kloof tussen groepen mensen met verschillende intellectuele, culturele en financiële mogelijkheden. En dit is weer de basis voor het functioneren van onze democratie en rechtstaat.

Een school waarin iedereen bekend en ervaren is met dialoog, is een school waarin een prettig en veilig schoolklimaat ontstaat. Daarnaast is dialoog een vaardigheid en houding die je nodig hebt in de huidige samenleving, bij het werken en het samenwonen. Dialoog is daarmee cruciaal onderdeel van de zogenaamde 21ste-eeuwse vaardigheden: kritisch denken, creatief denken, probleem oplossen, zelfregulering, samenwerken, communiceren, sociale en culturele vaardigheden, mediawijsheid, informatievaardigheden.

Trainen in dialoog begeleiden

Om dialoog te kunnen laten ervaren in allerlei contexten binnen de school en om de schoolgemeenschap bekend te maken met de basisprincipes van dialoog, is het noodzakelijk om de

dialogiekennis in de school zelf te ontwikkelen en borgen. Het uitnodigen van dialogiebegeleiders van buiten de school kan een mooie impuls geven, maar is geen duurzame investering in het schoolklimaat.

Daarom raden wij aan om een groep leerkrachten en leerlingen op te leiden in het begeleiden van dialoog. De opleiding kan bestaan uit een eendaagse om de basis te leren kennen van wat het betekent een dialoog te begeleiden volgens een bepaalde methodiek. Dit is een generieke training.

Vervolgens raden we aan een kleinere groep een meerdaagse training te geven, waarin ze kennismaken met diverse dialogiemethodieken en met verdieping van het gespreksleiderschap en wat dat van je vraagt. Deze uitgebreidere training zorgt dat er kennis in de school is voor een grotere diversiteit aan situaties waar dialoog kan worden toegepast.

Niet iedereen zal zich even diep in dialoog willen verdiepen en daarom is het goed om bij het werven van leerkrachten en leerlingen rekening te houden met persoonlijkheidsfactoren. Een profiel van een dialogiebegeleider is bijvoorbeeld:

- Je kunt goed luisteren en durft het woord te nemen.
- Je bent breed geïnteresseerd en open minded.
- Als een gesprek lekker of juist stroef loopt, kun je dat op een of andere manier aanvoelen.
- Je bent bereid je eigen houding als gespreksbegeleider te onderzoeken en zicht te krijgen op je sterke en minder sterke kanten als gespreksbegeleider.
- Je hebt misschien al wat ervaring met het leiden van gesprekken of voorzitten van vergaderingen. Misschien weet je al uit ervaring dat mensen het prettig vinden als je een gesprek leidt.

Dialogieexpertise in de school borgen en verder ontwikkelen

Dialogievoering en -begeleiding gaat steeds beter naar mate je het vaker doet. Tijd nemen om een dialooggesprek te evalueren, helpt om de dialogische houding te versterken. We adviseren om met de mensen die de meerdaagse training hebben gevolgd een leergroep te vormen waarin de dialogieexpertise van de school samenkomt en verder kan ontwikkelen.

In deze groep die regelmatig (ieder kwartaal) bijeenkomt staan de deelnemers stil bij elkaars vaardigheden als dialogiebegeleider door ervaringen uitwisselen, feedback te geven en uitdagende momenten met elkaar te bespreken. Hierdoor vindt persoonlijke groei en verankering van de dialoogvaardigheid in de school plaats. Als wij deze groep eventueel begeleiden, kunnen wij tijdens die bijeenkomsten ook aandacht besteden aan het steeds breder toepassen van een dialogische houding in de school en bij dialogische interventies die je kunt doen buiten de context van een dialooggesprek.

Integratie van dialoog in de kernwaarden van de school

Dialoog kan een middel zijn om de communicatie in de school op een hoger niveau te brengen. Onder de beginselen van dialoog gaat echter een meer integraal gedachtengoed schuil over hoe je een school überhaupt wilt vormgeven, runnen en managen. Dan komen we terug bij waar we dit verhaal mee begonnen: Wat voor een school wil je zijn? Welke waarde hecht je aan resultaten behalen en aan welbevinden en hoe verhouden die zich tot elkaar? Dat zijn elementaire vragen die een schoolleiding zichzelf en de schoolgemeenschap als het goed is stelt. En bij het kiezen van het soort school dat je wilt zijn en het soort schoolklimaat dat je met elkaar tot stand wilt brengen, komen de basisprincipes van dialoog goed van pas. Hoe gelijkwaardig zijn leden van de

schoolgemeenschap? Wat betekent het als je als school onderzoekend bent? Hoe goed kunnen wij naar elkaar luisteren om wijze besluiten te nemen de hele schoolgemeenschap gehoord hebbende? In dat proces zijn we graag van dienst om mee te denken en alle denkracht in de school te mobiliseren.

Welk pad kun je als school bewandelen om dialogisch te zijn?

Dialogoog ervaren

Wij kunnen meedenken over mogelijkheden om dialoog in de school te gaan ervaren.
Wij kunnen dialoog begeleiden tot het moment dat de school zelf over deze expertise beschikt.

Dialogoog leren als vaardigheid

Wij kunnen samen met de school een programma ontwerpen voor de schoolgemeenschap om kennis te maken met de basisprincipes van dialoog. Dit kan per leerjaar of met heterogene groepen, voor leerkrachten en ondersteuners of voor gemengde groepen. Het programma bestaat uit het ervaren van de basisprincipes om ze op deze manier te leren kennen en te doorgronden.
We stellen ons voor dat dit voor leerlingen in reguliere lesprogramma's te integreren is.

Trainen in dialoog begeleiden

Wij kunnen eendaagse en meerdaagse trainingen aanbieden voor groepen van steeds circa 12 personen. In de trainingen gaan we uit van ervaringsleren, daarom zijn de groepen niet al te groot (iedereen komt aan het woord) en niet al te klein (dat we in 4-5-tallen kunnen oefenen).

Door de trainingen ontwikkelt de school een gezamenlijke taal voor dialogisch werken.

De eendaagse training omvat:

- Inzicht in en ervaren van de waarde van dialoogvoering.
- Doorgronden basisprincipes dialoog.
- Ervaren van verschil debat versus dialoog.
- Inzicht in de structuur van één dialoogmethode (bijvoorbeeld Appreciative Inquiry Dialoog).
- Gevoel krijgen voor belang en inhoud van gespreksregels.
- Oefenen met de dialoogmethode.
- Oefenen met formuleren dialoogvragen.

De meerdaagse training omvat:

- Doorgronden hoe de basisprincipes leiden tot een dialogische grondhouding in een gesprek.
- Randvoorwaarden dialoog kennen en ook wanneer dialoog niet past.
- Kennismaken en ervaring opdoen met twee andere dialoogmethodes (Appreciative Inquiry-Dialoog of Talking Circle of Socratisch Gesprek).
- Verder oefenen met formuleren van dialogische vragen.
- Oefenen met uitdagende situaties, welke interventies zijn mogelijk?
- Gespreksbegeleiderschap – welke basishouding heeft de gespreksbegeleider?
- Leren welke methodiek waarvoor geschikt is.
- Feedback op eigen oefening als gespreksbegeleider.
- Meelernen met collega's in hun rol als gespreksbegeleider.

We denken dat de eendaagse training ook zeker geschikt is voor 14+leerlingen.
Bovendien kunnen we meedenken over trainingen die nog meer op maat zijn voor de schoolgemeenschap.

Dialogoexpertise in de school borgen en verder ontwikkelen

We kunnen de leergroep dialoog begeleiden tot dat niet meer nodig is omdat ze hun eigen vorm hebben gevonden. Bij enkele van onze klanten heeft deze aanpak geleid tot het oprichten van een Dialoog Expertisegroep/-centrum.

Integratie van dialoog in de kernwaarden van de school

Het gesprek over waarden van waaruit je in de school wilt werken, kunnen wij indien gewenst begeleiden. Onze rol kan adviserend zijn, omdat we hier natuurlijk ook ideeën over hebben. Maar ons uitgangspunt is dat de beste visies, missies en kernwaarden ontstaan tussen de deelnemers in een dialooggesprek waarvoor de tijd is genomen om te vertragen en samen te ontdekken wat wezenlijk van waarde is.

Aanknopingspunten

We hopen dat deze uiteenzetting aanknopingspunten geeft voor een verkennend gesprek waarin we onderzoeken hoe we eventueel samen kunnen werken.

Wie zijn wij

Wij zijn een samenwerking tussen Leerweg Dialoog, ervaringsdeskundigen in dialoog, en deDNKRS, ervaringsdeskundigen in het onderwijs. Wij zijn gedreven om vernieuwing in het onderwijs te brengen en doen dit sinds jaar en dag ieder op onze eigen manier. Door onze krachten te bundelen zijn we een veelzijdige samenwerkingspartner voor scholen.

Hildi Glastra van Loon, Renate van der Veen, Olga Plokhooij, Femke Zwaal, Raymond Witvoet, Fiene van Look